

Obraz Židov v Slovenských národných novinách

Pavol Demjanič

Slovenskije národňje novini (ďalej len *SNN*)¹ boli prvé slovenské politické noviny vydávané od 1. augusta 1845 do 9. júna 1848. S výnimkou sviatkov vychádzali každý utorok a piatok na štyroch stranách. Dohromady vyšlo 292 čísel. Tlačené boli v prešporskej tlačiarňi Karola Fridricha Wiganda² a ich náklad predstavoval 400 až 800 kusov. Odberatelia a prispievatelia pochádzali prevažne z vrstiev slovenskej inteligencie – učítelia, kňazi, zemanovia a mešťania. *SNN* boli taktiež čítané v nedeľných školách a národných knižniciach, vďaka čomu sa ich vplyv rozšíril aj na menej vzdelané vrstvy obyvateľstva.³ Vydavateľom novín bol Ľudovít Štúr, no v redakcii *SNN* pracovali aj Bohuslav Nosák, Peter Kellner-Hostinský a Móric Jurecký. V posledných mesiacoch pred revolúciou ich nahradili Ľudovít Dohnány a Ján Štúr.⁴ Okrem nich – stálych pracovníkov, vypomáhali v redakcii aj Štúrovi študenti.⁵

Noviny pozostávali z viacerých rubriek. Najskôr sa na titulných stranách zverejšňovali úvodné články, ktoré boli často na pokračovanie. Neskôr sa namiesto nich objavovala aj rubrika „*Prjehlad časopisou*“, v ktorej sa zverejšňovali dôležité správy vydané v iných novinách. Počas trvania snemu v rokoch 1847 – 1848 boli namiesto úvodných článkov zverejšňované správy zo snemových rokovaní. Niekedy noviny obsahovali úvodný článok, článok z iného periodika a zároveň aj informácie zo snemu, no inokedy chýbali všetky spomínané typy správ a na titulnej strane sa nachádzala rubrika „*Ďenník Domáci*“. V tejto

¹ Viac o novinách, podmienkach ich vzniku a pod. pozri v KMEŤ, Miroslav. Slovenské dolnozemske enklávy v reflexii Štúrových politických novín. In KOŽIAK, Rastislav – NAGY, Imrich (eds.). *Acta Historica Neosoliensia : Ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 8/2005*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2005, s. 87-101; RUTTKAY, Fraňo. *Ľudovít Štúr ako zakladateľ modernej slovenskej žurnalistiky*. Bratislava : Novinársky študijný ústav, 1966, 225 s.; RUTTKAY, Fraňo. *O Slovenských národných novinách*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, 28 s.; VYVÍJALOVÁ, Mária. *Slovenskije národňje novini : Boje o ich povolenie*. Martin : Osveta, 1972, 307 s.

² V období vydávania *SNN* bola tlačiareň pod vedením Karola Wiganda, syna Karola Fridricha Wiganda, kde okrem *SNN* vyšlo aj Štúrovo dielo *Nárečja slovenskuo alebo potreba písajňa v tomto nárečí*. Pozri BREZA, Vojtech. *Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996*. Bratislava : Zväz polygrafie na Slovensku, Univerzitná knižnica Bratislava a Matica slovenská, 1997, s. 43-45.

³ ROHONI, Jurko. *Ďenník Domáci : Z Petrovca*. In *SNN*, 1845, roč. 1, č. 22, s. 86.

⁴ Bohuslav Nosák, vlastným menom Timotej Ignác Nosák (* 3.2.1818, Tisovec – † 5.4.1877, Sabinov), bol jedným zo stúpcov Ľudovíta Štúra a počas revolúcie tajomníkom Slovenskej národnej rady. Peter Kellner-Hostinský, vlastným menom Peter Pavel Kellner (* 6.1.1823, Gemerská Poloma – † 10.8.1873, Rimavská Sobota), bol spolupracovníkom Ľudovíta Štúra, venoval sa najmä národnému hospodárstvu. Móric Samoslav Jurecký (* 23.8.1825, Ružomberok – †?) bol právnikom, členom Tatrána a zakladajúcim členom Matice slovenskej. Ľudovít Dohnány (* 24.6.1830, Dolné Držkovec – † 16.12.1896, Trenčín) bol účastníkom všetkých troch dobrovoľníckych výprav, zakladateľom ochotníckeho divadelného krúžku v Trenčíne. Ján Štúr (* 21.9.1827, Zay-Uhrovec – † 23.9.1905, Malé Bierovce) bol bratom Ľudovíta Štúra.

⁵ RUTTKAY, Fraňo. *O Slovenských národných novinách*, ref. 1, s. 17.

rubriky sa uverejňovali politické správy, listy, udalosti a novinky z konkrétnych stolíc. V roku 1848 sa do tejto rubriky zarad'ovali iba politické správy – listy prispievateľov a informácie o zaujímavých udalostiach boli premiestnené do nových rubriek – „*Listár*“ a „*Malí Chirník*“. Predposlednou rubrikou býval „*Ďenník Zahraniční*“, v ktorom sa zverejňovali správy zo zahraničia, no boli podobnej povahy ako v „*Ďenníku Domácom*“. Posledné odseky boli vyhradené pre ekonomické informácie – ceny tovarov a stav Viedenskej burzy. V roku 1848 túto rubriku rozšírili. Príležitostne sa v *SNN* uverejňovali aj ohlasy o novovychádzajúcej literatúre, úmrtné oznámenia, vyznamenania a povýšenia dôležitých osobností. V priebehu štyroch rokov sa podoba novín niekoľkokrát zmenila – zväčšil sa formát a zmenšilo sa písmo, čo malo za následok zvýšenie kapacity *SNN*.

Tematicky sa noviny venovali najmä protialkoholickému boju, hospodárskej situácii slovenského obyvateľstva, obrane slovenčiny a vnútro politickej situácii, samozrejme v takom rozsahu, ako to umožňoval cenzor. Zároveň sa prispievatelia a tvorcovia *SNN* snažili svojimi článkami vzdelávať obyvateľstvo, aby sa národne, sociálne a hospodársky povznieslo. Okrem toho obsahovali noviny aj najnovšie domáce a zahraničné správy, ktoré informovali o živelných pohromách, kriminalite, nariadeniach stolíc a podobne.

Tento príspevok sa však zameriava na problematiku spojenú so Židmi,⁶ pričom jeho cieľom je prostredníctvom informácií v *SNN* načrtnúť obraz Židov, ktorý bol ich čitateľom predkladaný. Pomocou kvantitatívnej a kvalitatívnej analýzy som sa snažil určiť, ako často a v akom rozsahu bola Židom venovaná pozornosť, aké boli hlavné témy, ktoré sa v súvislosti s nimi spomínali a ako boli hodnotení. Analýza sa týka iba samotných *SNN*, bez prílohy *Orol tatránsky*.

Podľa tém som správy zahŕňajúce židovskú problematiku roztriedil do siedmich okruhov. Prvý sa dotýka hospodárskych otázok, ako napríklad obchod, zvyšovanie cien a úžera. V druhom okruhu sú zaradené správy vzťahujúce sa na židovské náboženstvo. Tretí

⁶ V tomto príspevku budem používať slovo Žid s veľkým začiatočným písmenom, pretože sa takto z väčšej časti písalo aj v *SNN* a z viacerých článkov vyplýva, že Židia boli vnímaní nielen ako inoverci, ale aj ako samostatný národ, ktorého zjednocujúcim prvkom a odlišnosťou od iných národov bolo náboženstvo a nie jazyk. Pozri *Ďenník Domáci : Rakúska*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 55, s. 220. Ak sa však v citovanom texte nachádzalo slovo žid s malým začiatočným písmenom, ponechávam ho bezo zmeny.

Viac k problematike Židov v tomto období pozri MISKOLCZY, Ambrus. „... a zem sa nám pod nohami otvorila“. Židovský pogrom v Bratislave 23. – 24. apríla 1848. In CZOCH, Gábor – KOCŠIS, Aranka – TÓTH, Árpád (eds.). *Kapitoly z dejín Bratislavy*. Bratislava : Kalligram, 2006, s. 372-407; BARKÁNY, Eugen. *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava : Vesna, 1991, 438 s.; FATRANOVÁ, Gila. Historický pohľad na vzťahy slovenských a židovských obyvateľov. In MEŠTAN, Pavol (ed.). *Acta judaica Slovaca 4*. Bratislava : SNM, 2000, s. 161-176; JELÍNEK, Ješajahu Andrej (ed.). *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí : Zborník statí : I. časť*. Bratislava : SNM, 1999, 156 s.; JELÍNEK, Ješajahu Andrej. *Židovské náboženské obce na Slovensku v 19. a 20. storočí a ich spoločenské postavenie*. Bratislava : Inštitút judaistiky UK v Bratislave, 2002, 34 s.; RYBÁŘOVÁ, Petra. *Antisemitizmus v Uhorsku v 80. rokoch 19. storočia*. Bratislava : Pro Historia, 2010, 186 s.

obsahuje správy, v ktorých sú Židia spomínaní v súvislosti s alkoholom. Do štvrtého som zatriedil správy o zločinoch páchaných Židmi a do piateho správy o zločinoch páchaných na Židoch. V šiestom sú všetky správy dotýkajúce sa židovskej emancipácie a do siedmeho som zaradil zvyšné správy, ktoré pohľad na Židov nijak neupravovali. Časť zo všetkých správ svojím obsahom zasahuje do dvoch a viacerých okruhov.

Správy nemajú samozrejme rovnaký rozsah, preto som zaviedol trojstupňovú stupnicu. Ako správy prvého stupňa som označil tie, ktoré sa Židov dotýkajú len niekoľkými slovami, prípadne ide o veľmi stručnú poznámku alebo informáciu v rámci väčšieho celku, napríklad keď sa informovalo, že si Židia založili sporiteľňu v *Novom Verbási* (dnešný Vrbas, Srbsko).⁷ Do druhého stupňa som zaradil správy, ktoré sa aspoň jedným odsekom venujú Židom – zvyčajne v rámci inej problematiky, napríklad keď bol hlavnou témou správy protialkoholický boj a v rámci toho sa spomínala účasť Židov na alkoholizácii obyvateľstva.⁸ Tretím stupňom sú označené rozsiahlejšie správy, ktoré sú z väčšej časti zamerané priamo na Židov, napríklad správa o snahe Židov získať do podnájmu krčmy na miestach, kde mali zakázané bývať.⁹

Poslednou sledovanou vlastnosťou správ bol ich hodnotiaci charakter. Rozlišoval som pritom štyri možné hodnotenia. Prvým bolo kladné, to znamená, že autor správy hodnotil určitú činnosť Židov kladne, bránil ich alebo sa ich zastával, ako napríklad pri veľkonočnom bratislavskom pogrome v roku 1848, keď obyvatelia mesta rabovali židovské obchody.¹⁰ Vtedy sa zo strany autora článku vzniesla kritika na rabujúcich ľuďoch.¹¹ Ďalej som rozlišoval správy neutrálne, pri ktorých autor bez svojich hodnotiacich poznámok sprostredkúval správu, ktorá mienku na Židov nijak neovplyvňovala, napríklad že sa v roku 1847 zástup Židov zúčastnil na privítaní palatína Štefana Habsburga v Sárospataku (Šarišský Potok, Maďarsko).¹² Ako posledné som rozlišoval správy neutrálno-negatívne a negatívne. Rozdiel spočíva v tom, že pri neutrálno-negatívnej správe autor neutrálne sprostredkúval správu, ktorá mala potenciál vyvolať u čitateľov negatívnu reakciu, napríklad keď autor v rámci spravodajského bloku spomenul, že jedna vdova bola oklamaná Židmi, ktorí jej namiesto dukátov mali dať pozlátené 5-grajciare.¹³ Autor síce tento čin nijak nehodnotil, iba o ňom informoval, no samotná správa vrhala na Židov negatívny obraz. Naproti tomu som k výlučne

⁷ HOMOLA, Štefan. *Denník Domáci : Z Báčky*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 76, s. 304.

⁸ KUTLÍK, Ján. *Denník domáci : Z Pitvaroša*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 77, s. 307.

⁹ *Denník Domáci : Gemerská stolica*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 172, s. 687.

¹⁰ MISKOLCZY, Ambrus. „... a zem sa nám pod nohami otvorila“, s. 372-407.

¹¹ *Denník Domáci : Prešporok*. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 281, s. 1123.

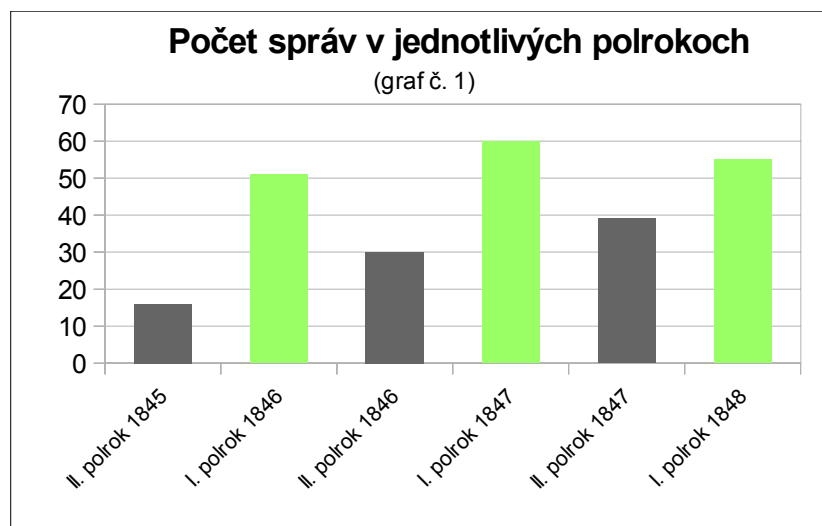
¹² *Denník Domáci : Cestovaňja J. c. kr. Visost'i*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 221, s. 882.

¹³ ČIPKA, Jonatán. *Denník Domáci : Z Ratkovskej dolini v Gemeri*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 183, s. 731.

negatívnym správam zaradil také, pri ktorých autor jasne vyjadroval voči Židom svoj negatívny postoj, napríklad keď sa spomínala informácia, že 16-ročný Žid kradol, autor dodal svoju poznámku, že kradol „zase len žid“.¹⁴

Skúmaním *SNN* s ohľadom na sledovanie vyššie zmienených vlastností som dospel k nasledujúcim výsledkom. Z celkového množstva 292 čísel sú Židia minimálne jedným slovom spomínaní v 170 číslach (približne 58 %). Celkový počet samostatných správ týkajúcich sa Židov predstavuje číslo 251.¹⁵ Mesačne vychádzalo 8 až 9 čísel, iba v máji roku 1847 a v apríli roku 1848 ich vyšlo 7. Kvôli vydaniu zatykača na Ľudovíta Štúra bolo vydávanie *SNN* predčasne ukončené v júni roku 1848, keď vyšli iba 3 čísla. Priemerne sa každý mesiac objavilo 7 správ, ktoré sa týkali Židov, pričom jednotlivé čísla *SNN* obsahovali zvyčajne 11 až 14 správ.¹⁶

Z grafu číslo 1 vyplýva, že počet článkov bol vždy vyšší v prvom polroku ako v druhom. Okrem toho možno sledovať aj každoročný nárast, ktorý zastavilo náhle ukončenie vydávania novín. Nevýhodou v mojom výskume je práve krátke obdobie vydávania novín, kvôli čomu nie je možné úplne

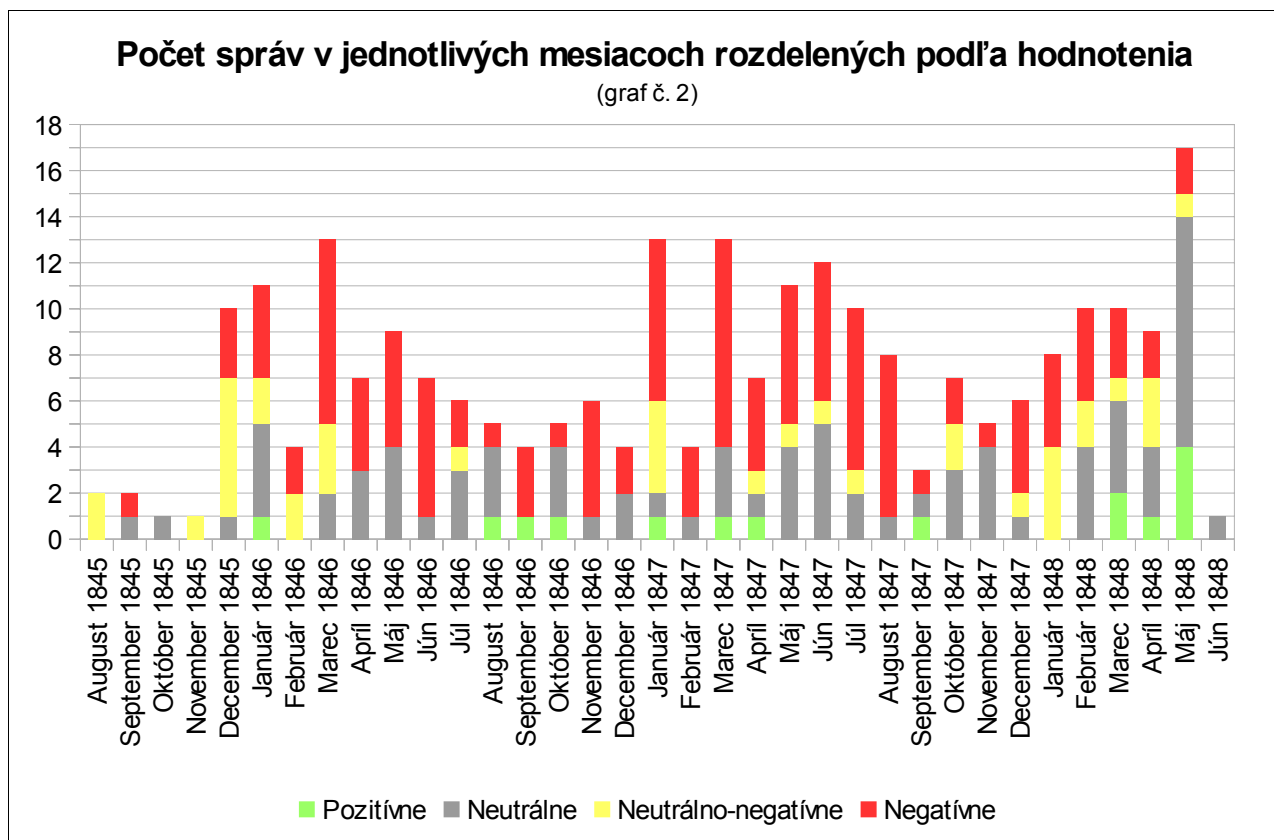

jednoznačne určiť a zdôvodniť pravidelnosť a nárast správ v jednotlivých polrokoch a mesiacoch. Napriek tomu možno sledovať cyklické výkyvy, ako aj zvýšený počet správ vyplývajúci z konkrétnych udalostí (graf číslo 2).

¹⁴ Rozmanitosťi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 244, s. 978.

¹⁵ *SNN* (1168 strán) som skúmal dvakrát. Raz pomocou vyhľadávacích programov v digitalizovanej podobe *SNN* a raz čítaním. Napriek tomu nemožno zaručiť stopercentnú istotu, že som objavil úplne všetky zmienky o Židoch.

¹⁶ Tento počet si noviny udržali aj po zmene písma a zväčšení formátu novín.

Noviny začali vychádzať v druhej polovici roku 1845, kedy bol zaznamenaný najmenší počet správ týkajúcich sa Židov. Tento fakt je zaujímavý vzhľadom na to, že prvé čísla *SNN* pripomínajú viac protialkoholické spisy ako politické noviny, z čoho by bolo možné predpokladať výrazný počet správ proti židovským krčmárom. O tomto probléme budem hovoriť neskoršie.

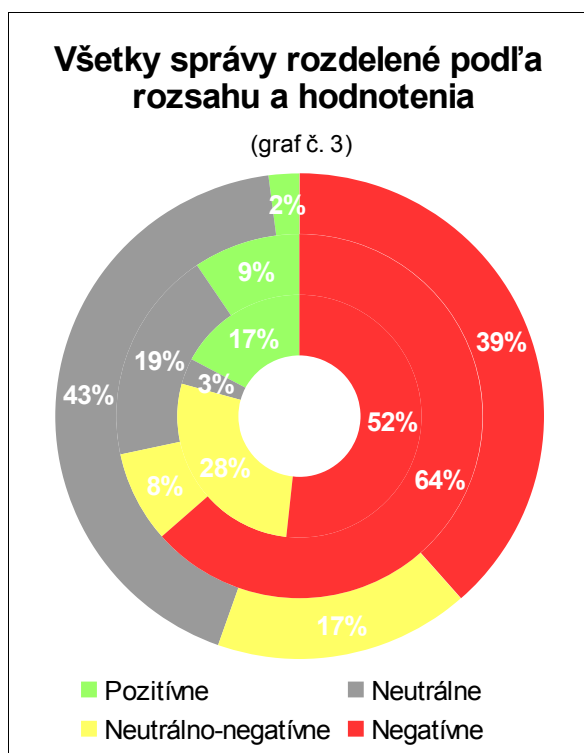
Vyšší počet negatívnych správ možno sledovať v období pred a počas Veľkej noci. Tieto správy však nemajú žiadnu súvislosť s Veľkou nocou a kritikou židovského náboženstva. Obsahujú informácie, ktoré sú bežné aj v ostatných obdobiach. Kvôli už zmienenej krátkej dobe vychádzania *SNN* nemožno teda s istotou vyvodiť záver, či vzrastajúci počet správ týkajúcich sa Židov v tomto období je cielený alebo náhodný. Avšak na základe obsahu správ (alkoholizácia obyvateľstva a hospodárske problémy) a ich rozsahu (prevažne I. stupeň) je oveľa pravdepodobnejšie, že išlo o náhodu. Čiastočnú výnimku predstavuje Veľká noc v roku 1848, kedy sa odohral pogrom voči Židom, ktorého príčinou malo byť nerešpektovanie sviatočných dní Židmi.¹⁷ Ani vtedy sa však nezverejňovali správy, ktoré by

¹⁷ Židia nerešpektovali kresťanský sviatok a otvorili svoje obchody ako v bežný pracovný deň, čo vyvolalo pohoršenie u miestnych kresťanov. Pozri *Deník Domáci* : Prešporok. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 281, s. 1123. V tomto období bola nálada voči Židom negatívna aj kvôli rokovaniu o ich emancipácii a z toho vyplývajúcej

rozoberali teologické otázky a zvaľovali vinu ukrižovania Ježiša Krista na Židov, ale jednoducho informovali o prebiehajúcom pogrome, pričom v nich boli dokonca kritizovaní rabujúci ľudia.

Koncentrácia rozsiahlejších správ (II. a III. stupňa) je badateľná v snemovom období od novembra 1847 do februára 1848, kedy sa rokovalo o upravení postavenia Židov v Uhorsku. Záznamy zo snemových rokovaní poskytujú náhľad do názorov politických špičiek, ktorí vo svojich prejavoch zdôrazňovali klady alebo zápory židovského obyvateľstva a z toho prameniacu potrebu rozšíriť alebo obmedziť ich práva a počty. V novinách sa pri tejto príležitosti okrem snemových prejavov zverejňovali aj názory prispievateľov *SNN*, ako aj články z iných novín.

Graf číslo 3 ukazuje všetky správy rozdelené podľa stupňov rozsahu a hodnotiaceho charakteru. Správy I. stupňa sa nachádzajú vo vonkajšom kruhu a ich počet predstavuje 59 % (148) z celkového počtu správ. Spomedzi nich je približne rovnaký počet neutrálnych a záporných. Neutrálne správy obsahujú spravidla štatistické informácie alebo informujú o udalostiach, pri ktorých boli prítomní Židia. Záporné správy obsahujú zvyčajne iba krátke hanlivé slovné spojenia týkajúce sa Židov – „Židák“, „židovská smradla“ (pálenka), „židovsko-drancjerska lest“ alebo opisujú Židov ako úžerníkov a bezohľadných predajcov alkoholu.

Správy II. stupňa predstavujú 29 % (74) z celkového počtu správ (stredný kruh). Graf ukazuje klesajúci počet neutrálnych a nárast negatívnych správ, čo je spôsobené tým, že Židia boli mnohokrát súčasťou autormi *SNN* rozoberaných hospodárskych problémov. Zvyčajne sa Židia spomínali vtedy, keď sa písalo o hospodárskej a sociálnej kríze spojenjej s nedostatkom peňazí, úžerou a alkoholizmom.

Trend nárastu správ, ktoré ukazujú Židov v zlom svetle, pokračuje aj pri správach III. stupňa. Aj keď je rýdzo negatívnych správ percentuálne menej ako pri správach II. stupňa,

hospodárskej konkurencii, ktorá by postihla mešťanov. Preto možno vidieť údajnú príčinu pogromu – nerešpektovanie kresťanského sviatku aj ako zámienku na zastrašenie a vyhnanie židovskej konkurencie.

posilnili sa však neutrálno-negatívne správy. Správy III. stupňa tvoria síce len 12 % (29) z celkového počtu správ (vnútorný kruh), poskytujú však obširnejší pohľad autorov *SNN* na Židov.

Tematicky prevládajú v správach hospodárske otázky – až 38,6 % správ obsahuje informácie o umelom navyšovaní cien, úžere, prenajímaní zemepanských práv a finančných podvodoch. Druhou najčastejšou témou, ktorá sa často prelínala aj s hospodárskymi otázkami, bol alkoholizmus – 27,5 % správ pojednávalo o židovských krčmách, páleniciach, rozširovaní alkoholizmu a prekážaní napredovania spolkov miernosti. Židovské náboženstvo a povahu Židov opisuje 16,7 % správ. Počas snemu sa do popredia dostala otázka židovskej emancipácie – túto tému rozoberalo 12,4 % správ. Približne 8,4 % zo všetkých správ obsahuje informácie o zločinoch páchaných Židmi a 6,8 % informácie o zločinoch páchaných na Židoch. Informácie iného charakteru obsahovalo 12 % správ. Na základe získaných informácií je zostavený nasledovný obraz Židov.

Židia ako cudzorodý prvok v Uhorsku

Židia tvorili v Uhorsku do seba uzavretú kultúrne odlišnú skupinu, pričom kresťania ich vnímali ako poblúdcov, na ktorých uvalil Boh trest večného vyhnanstva. Podľa prispievateľov *SNN* sa Židia sami oddeľovali od kresťanov a považovali sa za samostatnú kastu, ktorá chcela získať prospech na úkor iných. Odvolávali sa pritom na samotných Židov, ktorí to dokazovali tým, že sa rozdelili do dvoch táborov – na reformovaných a „*starovercou, zaťatích, zaritích Talmudistou, opravd'ivích židou*“.¹⁸ Z toho mnohí usúdili, že samotní Židia pocítili potrebu nápravy svojich nedostatkov, ktoré ich vytláčali na okraj spoločnosti. Prianím autorov bolo, aby Židia nevnímali svet ako nejaký obchod a aby za svojich blížnych nepovažovali len iných Židov.¹⁹ Zároveň tvrdili, že sa tešia zo vzdelaných Židov, ktorí zavrhli starožidovského ducha a nasiakli duchom ľudským, respektíve kresťanským – takýmto Židom nechceli odopierať občianske a ľudské práva.²⁰ Starožidovský duch bol chápaný ako niečo neľudské, kvôli čomu bolo potrebné podporovať reformné snahy samotných Židov, ktoré sa toho zastaraného ducha snažili zbaviť.

Príkladov, v ktorých sa spomína akási nezlučiteľnosť Židov s okolitým svetom, by sa našlo viac. Napríklad v 175. čísle *SNN* boli obyvatelia Sabolčskej stolice napomínaní, aby si

¹⁸ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 84, s. 334.

¹⁹ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 93, s. 371.

²⁰ Prehľad časopisou. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 84, s. 334.

dávali pozor na cudzincov, menovite aj Židov, pretože „majetnosť a dobrobit oňi medzi iných občanov naskrze ňje sú v stave rozšíriť, bo ich v tom prekáža jich odtrhnutuo náboženstvo“.²¹

Ďalšie zmienky v *SNN* hovoria, že na potomkoch Abraháma, Židoch, leží strašný Boží trest, ale nevedno, kto ho má cítiť viac, či oni alebo iné národy v ich okolí. Viacerí intelektuáli vyslovili nádej, že keby sa „plemeno Židovskuo s duchom kresťanskím, ktorjeho dobrodeňja uživa, sprjaťelit' ved'elo, iste bi sa z osveti národov len raduvalo, takto ale s ludstvom ňesjednotení živel židovskí, nad každím dobrím pokrokom ludu a nad samou jeho prípravou k osveťe len strach a zimňicu trpjet' musí.“²² Podľa prispievateľov *SNN* predstavovalo kresťanstvo lásku k bližnému – tú však židovské náboženstvo údajne nepoznalo.²³

V 249. čísle *SNN* sa v rubrike „Prehľad časopisov domácich“ uvádza správa zverejnená v 720. čísle *Budapesti Hiradó*, v ktorej sa hovorí, že Židia nemajú Uhrom vyhadzovať na oči nespravodlivosť ohľadom emancipácie. O emancipáciu by mali slušne a ponížene prosiť a zaslúžiť sa o ňu.²⁴ Podľa tohto článku bolo židovské náboženstvo, ktorého morálka sa údajne odvíjala od materiálneho osohu, príčinou vtedajšieho postavenia Židov. Z toho pramenilo aj porekadlo, že Žid by za osov predal aj svoju česť a aby neutrpel žiadnu škodu, ujal by sa aj nesvedomitých prostriedkov. Práve preto mali byť Židia na škodu kresťanom a ešte viac na škodu by bolo, keby boli emancipovaní. Židia údajne rozvíjali obchod iba pre seba a nehanbili sa pritom zbadačiť iných ľudí. Autor tejto správy taktiež tvrdil, že emancipovať Židov by bolo možné až po ich umravení a rozvinutí nežidovského kupectva.

O Židoch a ich náboženstve sa rokovalo aj na krajinskom sneme v roku 1848. Správu z jeho 59. zasadania priniesli *SNN*, ktoré informovali, že sa prerokúval návrh Lajosa Kossutha, aby mali mestá možnosť prijať zaslúžilých Židov za mešťanov. Tento návrh vyvolal živú diskusiu, pri ktorej protiemancipačná strana argumentovala aj tým, že samotný peštiansky rabín Löw Schwab²⁵ tvrdil, že sa v Talmude nájde viacero nemravných pravidiel, a preto by si mali Židia najprv očistiť svoje náboženstvo a až potom by sa im malo udeliť zrovnoprávnenie.²⁶

²¹ *Denňik domáci* : Sabolčská stolica. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 175, s. 699.

²² *Denňik domáci* : Od Rakúskej hranice. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 159, s. 636.

²³ *Prehľad časopisou*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 93, s. 372.

²⁴ *Prehľad časopisov domácich*. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 249, s. 995.

²⁵ SCHWAB, Löw. In *YIVO*. [online] Dostupné na internete:

<http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Schwab_Low>

²⁶ Na sneme sa hovorilo o dvoch odnožiach židovstva – o Karaitoch (uznávajú iba Tóru) a Talmudistoch (k posvätným knihám zaraďujú aj Talmud), pričom k Talmudistom sa väčšina vyjadrovala negatívne. Pozri Krajinský snem. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 265, s. 1057.

Niektorým prispievateľom *SNN* prekážalo aj to, že Židia boli síce veľmi pobožní a dodržiavali svoj šábes, ale vôbec neboli tolerantní voči kresťanom a svoje pálenice a obchody mali v prevádzke aj v nedeľu²⁷ alebo počas veľkých sviatkov, ako pri už zmienenej Veľkej noci v roku 1848.

Nemožno však povedať, že by boli všetky záležitosti súvisiace so židovským náboženstvom odsudzované, ba niektoré boli uvádzané aj ako príklad pre kresťanov, napríklad vysvätenie novej synagógy v Liptovskom Sv. Mikuláši alebo budovanie škôl a platenie učiteľov, čo bolo považované za peknú vec, pretože „školi pre nich [sú] jedíni ústav emancipácie a pre nás nasledujúca hodní príklad“²⁸ a že „Slováci sa ved'ja radovať všetkemu, čo je krásno, dobro, osožnuo, trebas bi sa to v tej alebo tamtej spoločnosti nachádzalo; ba Slovenskje ruki aj na tomto židovskom djele pracovali a k okrásleňú jeho pomáhali, za čo im prisluchá česť a chvála“.²⁹ Zdôrazňovala sa pritom židovská pobožnosť a samotní kresťania boli napomínaní, aby sa poučili a neboli horší od tých, ktorí boli doteraz „najostatnejší“.

Možno teda zhrnúť, že zo strany autorov *SNN* bolo židovské náboženstvo vnímané ako odklon od toho správneho, kresťanského a ľudského náboženstva, dôsledkom čoho sa Židia sami izolovali od okolitého sveta. Od náboženstva sa mala odvíjať aj samotná povaha Židov. Neviazaní bratskou láskou ku kresťanom sa ich snažili všemožne preľstiť a zarobiť na ich úkor. Boli „prešibali“ a dokázali šikovne obchádzať zákony.³⁰ Rovnako boli považovaní za bezfarebných ľudí, ktorí sa prikláňali na tú stranu, ktorá im mohla najviac ponúknuť.³¹ Orientovali sa na tie osoby a vrstvy, ktoré dokázali zabezpečiť ich potreby, aj keď sa pritom dostávali do konfliktov s ostatnými vrstvami obyvateľstva. Na jednej strane si totiž oddaným slúžením získali podporu a uznanie od svojich pánov, no zároveň sa tak stali nepriateľmi tých, ktorým ich páni prekážali. Môžeme tu spomenúť napríklad východoslovenské povstanie v roku 1831, kedy sa nenávisť poddaných obrátila voči pánom a ich verným služobníkom – Židom, alebo keď sa značná časť Židov pridávala počas obdobia maďarizácie na maďarskú stranu, kvôli čomu sa stávali terčom kritiky slovenskej inteligencie.³² Súhrnne povedané, je prirodzené, že sa Židia pridávali na tú stranu, ktorá im dokázala zabezpečiť životné

²⁷ Listár : Z Oravi. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 263, s. 1052.

²⁸ *Denník Domáci* : Z Liptova. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 112, s. 448.

²⁹ *Denník Domáci* : Z Lipt. Sv. Mikuláša. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 117, s. 469.

³⁰ NOVÁK, S. *Denník Domáci* : Z Oravi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 148, s. 592;

Denník Domáci : Z Oravi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 166, s. 662.

Židia mali v Liptovskej stolici zakázané nalievať alkohol za viac ako 2 zl. str. za polrok, preto vyberali od zákazníkov naturálie. Pozri *Denník Domáci* : Z Liptova. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 149, s. 596.

³¹ *Denník Domáci* : Od Inovca. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 208, s. 831.

³² Slovenská inteligencia sa taktiež snažila o priazeň Židov, no zväčša neúspešne.

podmienky, no zároveň je prirodzené, že sa od nich za to očakávali protislužby, ktoré voči nim často vyvolávali nepriateľské nálady ostatných národov alebo spoločenských skupín.

Z vyššie spomínaných tvrdení možno usúdiť, že pre prispievateľov *SNN* zohrávalo kresťanstvo najvýznamnejšiu úlohu v ľudských dejinách – bolo hybnou silou vzdelania a mravnej sily a zároveň malo byť ľudskejšie od toho židovského náboženstva. Ich teóriu, že so židovským náboženstvom nie je nič v poriadku, malo potvrdzovať aj už zmienené rozštiepenie židovskej náboženskej obce na reformovaných Židov a ortodoxných talmudistov, ktorých učenie malo brániť pokojnému spolunažívaniu s Nežidmi. Podľa autorov *SNN* mala teda zmena postavenia Židov závisieť od ich ochoty zreformovať svoje náboženstvo, prijať kresťanov za svojich blížnych a zrieknuť sa doterajšieho spôsobu života, pri ktorom žili na úkor iných. Zásah do integrity židovského náboženstva by však vyvolalo oslabenie celkovej identity Židov, keďže s ním bola primárne spojená.

Židia ako šíritelia alkoholizmu

Kladnému vnímaniu Židov nepomáhala ani ich prítomnosť v liehovarenskom priemysle. Alkohol bol totiž jedným z hlavných problémov, proti ktorému brojili slovenské politické elity a inteligencia. Nevzdelané obyvateľstvo veľmi ľahko podliehalo alkoholizmu a podľa prispievateľov *SNN* o to viac, keď sa krčmy a pálenice dostali do židovských rúk. Proti alkoholu sa bojovalo zakladaním spolkov miernosti a aj v tomto ohľade boli Židia hodnotení negatívne, keďže sa údajne všemožne snažili zabraňovať napredovaniu týchto spolkov. Prispievatelia *SNN* z Trenčianskej stolice tvrdili, že „*viťazstvo naše z rúk nám chcejú vitrhnuť nešťastní židja, mnohí úžerníci, sebelubci, len svoj osov a život smrťou druhjeho človeka brániť chťjaci uradníci panskí atd.*“³³

Židia boli často pranierovaní za to, že mali údajne výrazný vplyv na obyvateľstvo, zvädzali ho k pitiu a že sa vraj až do ich príchodu nedalo povedať, že by bol niekto v konkrétnej dedine „*korhel*“.³⁴ Niektorí Židia to údajne dotiahli do takej roviny, že im ľudia sľubovali už aj budúcu úrodu, ktorá ležala ešte pod snehom.³⁵

Na Orave pripisovali klesajúci počet členov spolku miernosti židovskej prešibanosti, s ktorou sa snažili donútiť ľudí piť.³⁶ V Trenčianskej stolici a iných miestach údajne rozširovali klamstvá – tvrdili, že kto vstúpi do spolku miernosti, bude musieť odvádzať

³³ *Denňík Domáci* : Z Trenčianskej stolice. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 83, s. 331.

³⁴ LEHOCKÝ, Ján. *Denňík Domáci* : Z Trnova. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 156, s. 625.

³⁵ DEMIAN, Baltazár. *Denňík Domáci* : Z Oravi. In *SNN*, 1845, roč. 1, č. 39, s. 154-155; KELLNER, Peter. Pohľad na naše národné hospodárstvo. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 53, s. 209.

³⁶ NOVÁK, Samuel. *Denňík Domáci* : Z Oravi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 209, s. 833-834; NOVÁK, Samuel. *Denňík Domáci* : Z Oravi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 210, s. 837-838.

každoročnú daň,³⁷ že spolky boli založené iba preto, lebo panovník potreboval lacno získať pálenku do rôznych strojov; že peniaze, ktoré po vstupe do spolku dostali, sú určené na to, aby si vyplatili dlhy u krčmára.³⁸ Po odhalení týchto lží sa však ľudia údajne začali pridávať do spolkov a „*žid'ja sa veľmi polakali a bradi si šklabali*“.³⁹ V Zemianskom Podhradí sa dokonca vraj vyhrážali kaplánovi, že ho „*vibijú*“, ak neprestane so svojou protialkoholickou činnosťou.⁴⁰

Pálenku však nepálili iba Židia, a preto sa od prispievateľov *SNN* ušlo kritiky aj kresťanským krčmárom, u ktorých videli iba ten rozdiel, že pili spolu so svojimi hosťami. Slovenskí národovci síce tvrdili, že „*jedna z najhlavnejších skutočných príčin bjedi je Žid a pálenka*“, no zároveň priznávali, že treba bojovať proti všetkému, čo je s ňou spojené, teda nielen proti nej, ale aj proti tým, ktorí ju pália, predávajú a pijú.⁴¹

Všeobecne sa všetci krčmári, teda Židia aj kresťania, proti obvineniam z alkoholizácie obyvateľstva bránili tým, že oni nikoho pálenku piť nenúti, skupovať zemiaky nie je zakázané a pálenku predávajú preto, lebo krčmy majú v prenájme a keby nemali oni, tak by sa predaja pálenky chopil niekto iný.⁴² Na to však dostali odpoveď, že takéto správanie nie je prípustné a kresťanské – s heslom, keď nie my, tak niekto iný, sa možno dostať iba na nesprávne cesty.⁴³

Peter Kellner-Hostinský a ďalší sa svojich čitateľov pýtali, prečo nepijú pálenku Židia a všetci ostatní, ktorí ju odporúčajú, keď má byť údajne taká dobrá. Zároveň boli kritizovaní aj tí, ktorí ju odporúčali piť s mierou, pretože bez radikálneho skončovania nie je možné opilstvo vykynožiť.⁴⁴

Ďalší z prispievateľov *SNN* sa zamýšľal, „*či mi to ešte dožijeme, keď prestaže Slovák pálenku piť? či mu je to už v rode tak? či je to dajakuo rabstvo? či to od bjedi? či preto že mu je všade za chrbtom žid, ako tá pijavica, ktorá životnú silu z jeho krvavých mozolou cicja?*!“⁴⁵

Spolky miernosti počas svojho pôsobenia slávili určité úspechy, o ktorých sa v *SNN* často písalo, aby sa tým motivoval vznik spolkov v ďalších obciach. Medzi tými správami nájdeme aj poznámky, že v Považskej Bystrici začali Židia od smútku vešať hlavy, lebo sa

³⁷ ZÁVODNÍK, Štefan. *Denník Domáci : Z Trenčjanskej stol.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 51, s. 202;

JANČO, Michal. *Denník Domáci. Zo Starích Bistríc.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 69, s. 275.

³⁸ ZÁVODNÍK, Štefan. *Denník Domáci : Z Trenčjanskej stol.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 51, s. 202.

³⁹ JANČO, Michal. *Denník Domáci. Zo Starích Bistríc.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 69, s. 275.

⁴⁰ *Denník Domáci : Zo Zemjanskeho Podhrad'ja.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 73, s. 291.

⁴¹ *Denník Domáci : Z Oraví.* In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 166, s. 662.

⁴² *Denník Domáci : Z Horňjeho konca Zvolenskej stolice.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 58, s. 231.

⁴³ *Denník Domáci : Akí Pánbohda, takí Bodajzdrav.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 64, s. 255-256.

⁴⁴ *Denník Domáci : Z Liptova.* In *SNN*, 1845, roč. 1, č. 13, s. 49-50.

⁴⁵ KUTLÍK, Ján. *Denník Domáci : Z Pitvaroša.* In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 77, s. 307.

všetci hlásili do spolkov miernosti,⁴⁶ v Blatnici sa pijanstvo utlmilo až tak, že židovské kotly stíchli a Židia museli predávať zemiaky, ktoré nakúpili na pálenku;⁴⁷ v Dolnej Súči, až na pár zarytých pijanov, všetci vstúpili do spolku, kvôli čomu museli árendátori prestať páliť pálenku a „*len jedíni židáčik s tvárou skormútenou po d'ediňe sa prechodí – a tak vizerá ako bi ho už ukrutná smrť na náruči pestovala, a tú vismuďenú zlorečnicu, ktorej holba pred 6 tídnami za 16 graj. bola, teraz za 4 gr. ponúka, ba aj pred našincami horkej slzi – azda preto abi tak ich srdcja oblomiu a k milosrdenstvu s pálenkou a jej predavačom pohnuv – viljeva, lež zdá sa mi že jeho usiluvaňa budú daromnje*“.⁴⁸ V Drienove sa úspešný boj proti alkoholizmu pripisoval aj tomu, že v krčmách nebolo žiadnych Židov.⁴⁹ V okolí Liptovského Sv. Mikuláša sa pálenka začala piť v menšom množstve a v dedinách Ploštín a Iľanovo sa vraj prestala piť úplne, následkom čoho mali byť Židia exekvovaní, keďže nemali žiaden príjem. V *SNN* sa odporúčalo, aby si z ich osudu zobrali príklad ostatní pálenčiari – mali by sa radšej začať zaoberať niečím iným, aby tiež takto neskončili.⁵⁰

Z vyššie uvedených príkladov vyplýva, že proti alkoholizácii sa bojovalo celoplošne a Židia boli v tomto ohľade vnímaní ako jedna z jej zložiek. Analogicky by sme celú situáciu mohli prirovnať k dnešnému drogovému priemyslu, kde existuje reťazec výrobca – predajca – konzument. V našom prípade predstavovala drogu pálenka, výrobcu a predajcu poväčšine Žid a konzument bol slovenský sedliak. Preštudovaním *SNN* som zistil, že kritizované boli naozaj všetky zložky reťazca, a to bez výnimky vierovyznania alebo národnosti. Kritika začala už pri samotnom nápoji, ktorý bol označovaný ako hnusný jed, ktorý ničí telo a dušu. Nasledovalo pranierovanie sedliakov, ktorí boli označení ako nemúdri a neschopní sa sami svojej závislosti zbaviť, dôsledkom čoho bolo potrebné, aby sa ich pozdvihnutia chopila slovenská inteligencia, ktorá by ich vzdelávala. Páni a členovia stoličných výborov boli označení ako ziskuchtiví a bezohľadní k zvyšnému obyvateľstvu. Podľa prispievateľov *SNN* ich nezaujímal, že sedliaci žijú v biede, čo bolo vlastne na škodu aj samotnému pánovi, keďže neboli schopní plniť svoje povinnosti. Kritizovali aj neúčinné protialkoholické nariadenia stoličných výborov. Poslednými kritizovanými zložkami, v ktorých boli početne zastúpení Židia, boli výrobcovia a predajcovia pálenky. Miera kritiky Židov v *SNN* ohľadne alkoholizácie obyvateľstva približne zodpovedá ich účasti na tomto probléme. Nemožno teda

⁴⁶ HLOŽA, J. *Denník Domáci* : Z Považskej Bistrice. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 53, s. 212.

⁴⁷ ŠOLTÉSZ, Z. *Denník Domáci* : Z Blatnice. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 69, s. 275.

⁴⁸ FILO, Jozef. *Denník Domáci* : Z Dolnej Suče. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 69, s. 275.

⁴⁹ *Denník Domáci* : Z Drjenova. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 73, s. 291.

⁵⁰ *Denník Domáci* : Zo Sv. Mikuáša. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 80, s. 317-318.

v žiadnom prípade povedať, že sa všetka vina zvalovala na nich, no ako árendátorom pálení a krčiem sa im ušlo dostatočnej kritiky.

Židia ako negatívny ekonomický činiteľ

Finančné podvody, úžera, rozširovanie fám a umelé navyšovanie cien boli ďalšie problémové činnosti, ktoré výrazne ovplyvňovali pohľad na Židov. V *SNN* nájdeme mnoho správ, v ktorých sa rozoberal a kritizoval nepriaznivý stav hospodárstva v Uhorsku. Písalo sa o úžerníctve, najmä židovskom, no aj nežidovskom,⁵¹ neefektívnom hospodárení a nedostatku finančných prostriedkov. Ľudia boli nemajetní a tí, ktorí sa dostali do ťažkých životných situácií, často nie svojim vlastným pričinením, ako napríklad pri požiaroch, nemali takmer žiadnu možnosť, ako sa opäť postaviť na vlastné nohy. Stav bol údajne taký zlý, že peňazí nebolo nikde, iba u Žida, ku ktorému chodievali všetci – páni, kňazi, advokáti, remeselníci i sedliaci.⁵² Jediným východiskom z najhoršej biedy bola pôžička, ktorá však bola spojená s vysokými úrokmi a pri neschopnosti splácania aj s predajom posledného majetku pod trhovú cenu⁵³ – čiže nakoniec sa bieda vôbec neodstraňovala, ale naopak, prehlbovala.

Pri tejto príležitosti je treba opäť podotknúť, že kritizovaní boli nielen židovskí úžerníci, ale aj kresťania, ktorých označovali ako židovských kresťanov, čo bolo hanlivé označenie pre kresťana, ktorý má vlastnosti vo všeobecnosti pripisované Židom – je lakomý a snaží sa zdierať ostatných ľudí pre svoj osobný zisk.⁵⁴ Z tohto príkladu, ako aj mnohých ďalších, možno vidieť, že Židia boli v ekonomických otázkach vnímaní tak negatívne, že ich etnonymum sa stalo synonymom pre úžerníctvo a podvod.⁵⁵

V *SNN* sa tieto podvody dokladovali mnohými správami, napríklad keď sa Židia vydávali za služnodvorských⁵⁶ a chceli svojvoľne trestať zlodēja, ktorý kradol na nimi prenajatom pozemku;⁵⁷ keď jednej vdove namiesto zlatých dukátov dali pozlátené

⁵¹ ŠTÚR, Ľudovít. Zmenkovje zákoni. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 189, s. 753-754.

⁵² HOMOLA Štefan. Obecnye isťini alebo obecnje kapitáli. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 89, s. 353.

⁵³ *Denňík Domáci* : Z Beckova. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 166, s. 663.

⁵⁴ Rozmaňitosťi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 207, s. 827.

⁵⁵ Niektoré pomenovania národov sa časom začali využívať ako názvy povolání, ktorým sa príslušníci daného národa živili za hranicami krajín, odkiaľ pochádzali, napríklad z Valacha sa stal valach-pastier. V tomto ohľade boli Židia a ich etnonymum stotožnené s požičiavaním peňazí a úžerníctvom, pričom sa pojem žid s týmto významom uvádza aj v Bernolákovom slovníku. Pozri KRÁLIK, Ľubor. Cudzinci v našom slovníku. In *Historická revue*, 1998, roč. 9, č. 4, s. 14.

⁵⁶ *Latinsky judex nobilium*, v skratke *judlium*. Úradník v stavovskom Uhorsku, predstaviteľ stoličnej samosprávy podliehajúci podžupanovi. Stál na čele služnovského okresu a riešil súdne spory šľachticov.

⁵⁷ HOMOLA, Štefan. *Denňík Domáci* : Z Bäcky. In *SNN*, 1846, roč. 1, č. 49, s. 195.

pät'grajciare⁵⁸ alebo keď rozširovali fámy o zlom stave Viedenskej banky, po čom následne skupovali od vystrašených ľudí papierové peniaze pod ich hodnotu.⁵⁹

Židia mali však obyvateľstvu škodiť aj skupovaním obilia a jeho následným predávaním za ďaleko vyššie ceny. Ceny niektorých tovarov, ako napríklad pšenice, stúpili niekedy až o 50 %. Po takomto zdražovaní nasledovali zvyčajne násilnosti ľudu a obmedzenia vrchnosti namierené voči Židom.⁶⁰ V *SNN* sa tieto situácie komentovali veľmi prosto: „*Toto Židovskuo pokoleňja nechce biť múdrejšje.*“⁶¹

Stále väčšie sumy peňazí sústredené v židovských rukách umožňovali Židom prenikať do rôznych hospodárskych odvetví. Prenajímali si pálenice, pivovary, krčmy, získavali prevahu v drevárskom priemysle a stali sa výraznou konkurenciou kresťanských obchodníkov. Mnohé slobodné kráľovské mestá, ale aj celé stolice sa voči židovskej konkurencii bránili zákonmi, ale aj výtržnosťami. Jonatán Čipka, prispievateľ *SNN* z Gemera, videl práve v nevpustení Židov do stolice úspech, ktorý jej obyvateľom zaručil určitú majetnosť a blahobyt, pretože boli nútení sami obchodovať a o všetko sa starať. Tvrdil, že to síce nebolo jednoduché, ale vďaka tomu u nich nevládla bieda a namiesto Židov bohatli oni sami. Bohatí sedliaci údajne pomáhali aj svojmu okoliu a podľa jeho slov by to takto malo byť všade – „*nedávajme sa samocht'jac do pazúrov už či Židákom, či Němcom, či komukolvek na sveťe!*“⁶²

Avšak prostredníctvom kresťanských prostredníkov sa Židia snažili obísť stoličné nariadenia a preniknúť aj do týchto oblastí.⁶³

Proti počínaniu Židov a Nežidov, ktorí zdierali ľud, sa snažili slovenské národné elity všemožne bojovať. Zakladali sa gazdovské spolky, ktorých cieľom bolo vytrhnúť obyvateľov z „*ruk židovských*“,⁶⁴ napríklad v Novom Sade bola založená evanjelická sporiteľňa, ktorá požičiavala peniaze so zákonom stanovenými úrokmi.⁶⁵

Okrem toho sa zdôrazňovalo, že ľud potrebuje dobrých vodcov, ktorí by ho chránili a zabránili tomu, aby ho niekto „*žid'il*“. ⁶⁶ Bolo potrebné, aby sa ľud proti prevahe Židov

⁵⁸ ČIPKA, Jonatán. *Denňík Domáci : Z Ratkovskej dolini v Gemeri*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 183, s. 731.

⁵⁹ Malí chirmnik. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 269, s. 1075-1076.

⁶⁰ *Denňík Domáci : Z Vesprímskej stolice*. In *SNN*, 1845, roč. 1, č. 38, s. 150;

Denňík Domáci : Z Pešťe. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 135, s. 540;

Denňík Domáci : Rakúska. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 193, s. 771;

TOMAŠKOVIČ, Martin. *Denňík Domáci : Z Trnavi*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 187, s. 747.

⁶¹ ŠOLTĚS, Michal. *Denňík Domáci : Od Moravskej hraňice*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 187, s. 747.

⁶² ČIPKA, Jonatán. *Denňík Domáci : Z Gemera*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 171, s. 682.

⁶³ *Denňík Domáci : Z Gemera*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 172, s. 687.

⁶⁴ *Denňík Domáci : Od Bjelej Hori*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 95, s. 381.

⁶⁵ HOMOLA, Štefan. *Denňík Domáci : Z Novjeho Sadu*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 129, s. 516-517.

⁶⁶ *Denňík Domáci : Od Bjelej Hori*. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 154 z 22. januára 1847, s. 616.

bránil, najlepšie nakupovaním u slovenských obchodníkov, pretože „*prvšja má biť košela, ako kabát*“.⁶⁷

Prvé úspechy proti údajnému zbedačovaniu obyvateľstva Židmi hlásili prispievatelia z Trenčianskej stolice, kde úradník panstva v Podlužanoch odobral Židovi árendu v krčme a dal ju kresťanovi. Najprv sa poniektorí obyvatelia sťažovali, pretože im Žid požičiaval peniaze. Keď sa však úradník dozvedel za aký úrok, svoje rozhodnutie vraj odmietol zmeniť. Neskôr mali prísť tí istí ľudia úradníkovi ďakovať, pretože odkedy neriadil krčmu Žid, ostávalo im vraj viac peňazí doma. Podľa tohto vzoru sa plánovalo urobiť aj vo všetkých krčmách Uhorského panstva a podľa slovenských národovcov by sa takto malo udiť všade – aby si Židia hľadali živnosť „*pracou rúk*“.⁶⁸

Na základe týchto informácií možno povedať, že vo všeobecnosti chceli prispievatelia *SNN* riešiť ekonomickú situáciu pokojnou cestou a neburcovali ľudí k výtržnostiam voči Židom. Východiskom mal byť ekonomický nacionalizmus založený na vylúčení cudzích prvkov z národného hospodárstva, avšak nie násilne, ale prirodzenou cestou – nenakupovaním u cudzincov, ale u Slovákov. Nedostatok financií mal byť vyriešený zakladaním gazdovských spolkov a sporiteľní, ktoré by dokázali poskytovať pôžičky bez úžerníckych úrokov. K ďalším opatreniam patril aj vyššie spomínaný protialkoholický boj, osвета a šírenie vzdelanosti, vďaka čomu sa očakávalo, že ľud ušetrí peniaze a nenechá sa tak ľahko oklamať, aby upísal svoj majetok, o ktorý by následne prišiel.

Celkový obraz Židov v *Slovenských národných novinách*

Pohľad na Židov nebol v Uhorsku vôbec jednostranný a okrem náboženského hľadiska bol ovplyvnený najmä hospodárskou a politickou situáciou. Židia boli vítaní v mnohých zemepanských usadlostiach ako ekonomická sila, no zároveň boli odmietaní v mestskom prostredí, kde boli vnímaní ako neprijemná konkurencia. Ak sa však pozrieme na problém z pohľadu prispievateľov *SNN* – slovenských národovcov, taktiež nedospejeme k úplne jednoznačnému záveru.

Základný podklad vnímania odlišnosti Židov tvorila náboženská rozdielnosť, ktorá v tomto období bola ešte stále citlivou témou. Náboženská nezlučiteľnosť a nevraživosť pramenili z oboch strán. Na základe toho boli Židia v kresťanskej spoločnosti postavení na jej okraj a práve židovskému náboženstvu bolo pripisované ich bezcharakterné počínanie voči kresťanom.

⁶⁷ ONDRISÍK, Ján. *Denník Domáci* : Z Novjeho Mesta nad Kisucou. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 186, s. 741-742.

⁶⁸ *Denník Domáci* : Z popod Rokoša. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 121, s. 484-485.

V tomto ohľade ešte zdôrazním, že konanie Židov, s ktorým prispievatelia *SNN* nesúhlasili, môžeme rozdeliť do dvoch skupín – nezákonné a nemorálne. Prvá skupina je v podstate podmnožinou druhej, no okrem toho, že činnosti v nej zahrnuté boli nemorálne, priečili sa aj vtedajším platným zákonom. Išlo prevažne o falšovanie peňazí, zmenkové a zmluvné podvody, nedodržiavanie trhových pravidiel alebo podpaľačstvo. Do skupiny rýdzo nemorálnych, no zákonných činností patrilo najmä predávanie alkoholu a vábenie naň, úžera a umelé navyšovanie cien tovarov.

Dôležité je si uvedomiť, že tieto činnosti neboli výlučne židovskou záležitosťou a kritizovaní boli aj kresťania, ktorí ich praktizovali, no Židom sa v nich pripisovala väčšia účasť, dôsledkom čoho sa aj v slovenčine udomácnil pojem žid, židák pre úžerníka alebo lakomého človeka a pojem židiť, ožidiť ako oklamať, obráť o peniaze – „*velmi dobroo meno je to, lebo u našich židiť a šudiť jedno značí*“.⁶⁹ Zároveň sa kresťanom, ktorí praktikovali tieto činnosti, nadávalo do židovských kresťanov.

Ďalším činiteľom, ktorý určoval nazeranie na Židov, bolo ich postavenie v slovensko-maďarskom spore. Ani tu sa Židia nedostali do priazne slovenských elit: buď ich táto vec vôbec nezaujímala, čo bolo typické pre ortodoxných Židov, ktorí boli uzavretí vo svojom náboženskom svete; alebo sa aktívne pridávali k vládnucej maďarskej strane, od ktorej sa snažili získať výhody, čím sa vyznačovali zase reformovaní Židia. Napriek tomu sa však aj medzi Židmi našli takí, ktorí dostali uznanie od slovenských národovcov za dobré a proslovenské skutky, ako napríklad trenčiansky kníhkupec Meizel, ktorý sa rozhodol predávať aj slovenské knihy za autorské ceny.⁷⁰

Je otázne, či Židia konali na základe presvedčenia, že ich úlohou je fyzicky a duševne zničiť slovenský národ. Pravdepodobnejšie bude, že ich cieľom bolo vyprodukovať čo najväčší zisk pre svoj vlastný ošoh a národnostná otázka v tom nezohrávala primárnu úlohu. Kvôli svojim, prispievateľmi *SNN* kritizovaným, obchodníckym a presvedčovacím schopnostiam boli na zemepanských dvoroch vítaní, pretože vyšší zisk Žida znamenal schopnosť platiť vyššie nájomné a vyššie nájomné zase znamenalo vyšší zisk pre zemepána.

Práve kvôli tomu boli Židia prispievateľmi *SNN* vnímaní ako nástroj pánov,⁷¹ ktorý rozkladá ľud alkoholom a ožobračuje ho úžerou, aby sa ten nemohol duševne a hmotne povzniesť a politicky aktivizovať. Tu možno vidieť aj príčiny negatívneho hodnotenia Židov. Aj keď sa proti židovským praktikám vyjadrovali autori *SNN* ostro, zvyčajne nežiadali ani

⁶⁹ *Denník Domáci* : Od Bjelej Hori. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 154, s. 616.

⁷⁰ ZÁVODNÍK, Štefan. *Denník Domáci* : Trenčjanska stolica. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 181, s. 722.

⁷¹ ŠTÚR, Eudovít. Kďe leží naša bjeda? In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 202, s. 805.

neustrpeli násilie páchané na nich. Taktika, ktorú v boji proti Židom presadzovali, bol bojkot alkoholu a iných židovských tovarov, a teda aj početných židovských krčiem, pálení a obchodov. Slovenský sedliak sa mal sám chopiť obchodovania a namiesto požičavania od Židov mal zakladať vlastné finančné a gazdovské spolky.

Nakoniec sa ešte oplatí zmieniť o vnímaní vzhľadu Židov. Časti miest, kde bývali, boli považované za špinavé a stiesnené ulice, v ktorých mali číhať na kupcov s úmyslom uzatvoriť dobrý obchod, pričom sa vraj otravne núkali potencionálnym zákazníkom. V okolí ich obydľí sa mal často rozširovať smrad z pálení.⁷² Ich vidiecke sídla neboli ostatnými obyvateľmi považované ani za domy, ale za akési „*kuťe*“, ktoré čakali na svoj koniec. Ich oblečenie pôsobilo podľa nich lacným dojmom a typické boli pre nich dlhé patriarchálne brady a turecké fajky. Na základe im pripisovaných vlastností vznikali rôzne porekadlá, ako napríklad bočiť od dobrých vecí ako „*Žid od kríža*“⁷³ alebo pozerat' sa na niečo, napríklad alkoholik na vodu, ako „*žid na slaňinu*“.⁷⁴

Vo výslednom zhodnotení treba uviesť, že *SNN* nemožno označiť ako noviny s cieľným protizidovským zameraním. Hodnotenie Židov nebolo totiž jednostranné, aj keď prevládali negatívne správy, záviselo od konkrétnych prispievateľov. Myšlienky, ktoré boli v novinách propagované, boli pre Židov nevýhodné, no nepresadzovali voči nim násilie. Na druhej strane však výrazne pomáhali Slovákom, preto je vnímanie celej problematiky závislé od uhla pohľadu. Správy, ktoré sa týkali Židov, poväčšine iba hodnotili a reagovali na jestvujúci stav a ponúkali nenásilné riešenia problémových otázok. Podobné názory na Židov boli v tej dobe rozšírené v celej strednej Európe a Slováci sa z toho rámca veľmi nevymykali.

Samotný obraz Židov by sa dal v súčasnosti nazvať stereotypný, no treba zdôrazniť, že stereotypy sú založené na skúsenostiach, pričom sa odovzdávajú ďalším generáciám, čo je prirodzený obranný mechanizmus človeka. Každá ďalšia negatívna skúsenosť pritom umocňuje daný stereotypný náhľad. Pri študovaní *SNN* sa však možno stretnúť s rozsiahlym okruhom činností, ktoré boli v rámci slovenského ponímania považované u Židov za problémové a čo v konečnom dôsledku, a to je podstatné, priznávali aj samotní Židia.⁷⁵ Z toho teda vyplýva, že kritika Židov v *SNN* nebola vždy iba prázdnu nenávisťou, závisťou alebo neopodstatneným stereotypom, ale mala mnohokrát svoj opodstatnený podklad.

⁷² Rozmaňitosťi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 239, s. 955; Listár : Z Ostrihoma. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 261, s. 1044.

⁷³ BOGDÁN, Ladislav. *Denňík Domáci : Z Panskej Dolini*. In *SNN*, 1846, roč. 2, č. 147, s. 590.

⁷⁴ TOMÁŠIK, Samuel. *Denňík Domáci : Od Šajavi*. In *SNN*, 1845, roč. 1, č. 43, s. 170.

⁷⁵ Rozmaňitosťi. In *SNN*, 1847, roč. 3, č. 241, s. 963; Krajinskí sňem. In *SNN*, 1848, roč. 4, č. 265, s. 1057.

Image of Jews in *Slovenskje národňje novini* [*Slovak National Newspaper*]

The author of this paper has approached a topic of an image of the Jews in the first Slovak political newspaper named *Slovenskje národňje novini* [*Slovak National Newspaper*], which was being published between the years 1845 and 1848, applying the quantitative and qualitative analysis. He tracked the frequency, extent and thematic focus of articles which contained remarks on the Jews, whereby he sorted them according to the four grade scale into positive, neutral, neutral-negative and negative. Based upon that, the Jews were mentioned mostly in context of economic questions (38,6 %) and alcoholism (27,5 %) and the articles had mostly a neutral-negative to negative character. Individual authors expressed themselves differently, but they requested nonviolent solutions to problems they saw in Jews.

Keywords: *Slovenskje národňje novini* [*Slovak National Newspaper*], Jews, Slovaks, 1845 – 1848

Das Bild der Juden in *Slovenskje národňje novini* [*Slowakische Nationalzeitung*]

Der Autor dieser Studie hat durch die Methode der Quantitativen und Qualitativen Analyse das Bild der Juden in der ersten politischen Zeitung der Slowaken, welche in den Jahren 1845 – 1848 herausgegeben wurde und den Namen *Slovenskje národňje novini* [*Slowakische Nationalzeitung*] trug, hergestellt. Er untersuchte die Häufigkeit, den Umfang und die Thematische Ausrichtung der Artikel welche mit Juden zusammenhingen, wobei er sie mittels einer vierstufigen Skala in positive, neutrale, neutral-negative und negative eingeteilt hat. Aufgrund dessen hat es sich ergeben, dass die Juden meistens im Zusammenhang mit wirtschaftlichen Fragen (38,6 %) und Alkoholismus (27,5 %) erwähnt wurden und die Artikel hatten meistens einen neutral-negativen bis negativen Charakter. Die einzelnen Autoren haben sich aber über die Juden vielfältig Geäußert, wobei sie nicht-gewaltsame Lösungen der Probleme förderten, welche sie in ihnen gesehen haben.

Schlüsselwörter: *Slovenskje národňje novini* [*Slowakische Nationalzeitung*], Juden, Slowaken, 1845 – 1848

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

DEMJANIČ, Pavol. Obraz Židov v Slovenských národných novinách. In *Štúdie z histórie*. Historia nova 9. [online] Bratislava : Stimul, 2015, s. 69-86. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino9.pdf>